

## Selectiebesluit Archeologie Gemeente Eersel

|                           |                                                                                           |
|---------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Projectnaam</b>        | Proefsleuvenonderzoek en Opgraving Eersel Heibloem                                        |
| <b>Type onderzoek</b>     | Proefsleuvenonderzoek (IVO-P) en Opgraving (DO)                                           |
| <b>Titel rapport</b>      | Archeologisch Proefsleuvenonderzoek (IVO-P) en Opgraving (DO) te Eersel Heibloem          |
| <b>Rapport nummer</b>     | Zuid Nederlandse Archeologische Notities XXX                                              |
| <b>Versie</b>             | concept                                                                                   |
| <b>Auteur</b>             | Catsman, M.                                                                               |
| <b>Datum</b>              | September 2023                                                                            |
| <b>Archis OM-nummer</b>   | 5308192100                                                                                |
| <b>Kadastrale nummers</b> | ESL00 M02350; M02787                                                                      |
| <b>Document nummer</b>    | 23.23040                                                                                  |
| <b>Bevoegde overheid</b>  | Dr. N. Groot<br>Beleidsmedewerker erfgoed<br>Gemeente Eersel<br>Telefoon: 0497 - 53 13 00 |

### Inleiding

De gemeente Eersel is van plan om op de planlocatie Eersel-Heibloem 150 tot 200 woningen te gaan realiseren. De werkzaamheden zullen leiden tot verstoring van het aanwezige archeologische bodemarchief. Daarnaast is in het zuidwestelijke gedeelte van het plangebied vanwege een vondst van 'urnenscherven' aangewezen als een terrein van hoge archeologische waarde. De vondst kan namelijk wijzen op de aanwezigheid van een nederzetting of grafveld uit de late brons- of ijzertijd. Als eerste stap in het archeologisch onderzoek, conform de AMZ-cyclus, is een gecombineerd bureau- en verkennend booronderzoek (IVO-O) uitgevoerd. Op basis van de onderzoeken is geconcludeerd dat binnen het gebied er een hoge verwachting geldt op het aantreffen van vindplaatsen uit de periode van het Neolithicum tot Nieuwe tijd. Vervolgens is besloten door de gemeente Eersel tot het uitvoeren van een archeologisch proefsleuvenonderzoek (IVO-P).

Het plangebied heeft een oppervlak van 8 hectare. Op basis van het ingediende Plan van Eisen (PvE) zijn in totaal 79 proefsleuven aangelegd. Elke sleuf had een grootte van 25 x 4 meter. Daarbij is proefsleuf 70 uitgebreid om de oudst mogelijk bewoning, zoals afgebeeld op de kadastrale minuutplan van 1811-1832 in beeld te brengen. Daarbij is de proefsleuf 5 uitgebreid om een waterput verder te onderzoeken. In totaal is hierdoor 8.490 m<sup>2</sup> onderzocht. Dit onderzoek betreft daardoor een dekkingpercentage 10.6%.

### Resultaten van het onderzoek

Op basis van de profielen kan geconcludeerd worden dat in het grootste gedeelte van het plangebied de oorspronkelijke podzolbodem grotendeels verstoord of opgenomen is in de (sub-)recente bouwvoor. In 53 proefsleuven was in één of beide gezette bodemprofielen een scherpe overgang naar de C-horizont zichtbaar en daarbij zijn in vele proefsleuven ploeg- of pitsporen zichtbaar. In drie zones was de oorspronkelijke bodemopbouw nog wel zichtbaar. Dit betrof een strook aan de westzijde en twee kleine zones aan noord- en oostzijde. Hier was het oorspronkelijke podzolprofiel bewaard gebleven en ging de bouwvoor eerst over in een Bh of BC-horizont. De aanwezigheid hier van een esdek leidt tot een betere conservatie van natuurlijke bodemopbouw als de conservatie van archeologische sporen.

In 39 proefsleuven is in het veld de aanwezigheid van tweede antropogene laag tussen bouwvoor en C-horizont vastgesteld. Deze laag heeft dezelfde eigenschappen als de bouwvoor, en soms een vaalgrijs-bruine kleur. Alleen hoe deze fasering tot stand is gekomen is niet duidelijk, vanwege het ontbreken van vondsten.

In totaal zijn 554 monsternummers uitgedeeld. Hiervan waren 273 antropogene sporen, ouder dan 50 jaar. Daarnaast waren er 120 nummers uitgedeeld aan bodemlagen en natuurlijk verstoringen. Tevens waren 35 nummers uitgedeeld aan recentere verstoringen.

Het merendeel van de sporen betreffen greppels (129), en daarnaast paalkuilen (104) en 39 kuilen. Daarnaast is er een waterput aangetroffen. Hierin zijn twee wagenwielen aangetroffen, welke geanalyseerd zijn als ook zijn er twee monsters genomen voor palynologische en macrobotanische analyse. Dit betrof een monster uit de pluggen beschoeiing en uit de opvulling van de put.

Qua vondsten vormt aardewerk de grootste categorie. De oudste twee scherven worden gedateerd in de midden bronstijd (1800-1050 v.Chr.). Het overige aardewerk dateert in de Volle Middeleeuwen, Late middeleeuwen en Nieuwe tijd. Dit aardewerk is over het algemeen slecht geconserveerd. Bij enkele scherven roodbakkerd aardewerk is het glazuur door postdepositionele processen grotendeels verdwenen. Dit wijst erop dat we met bemestingsvondsten te maken hebben die geen bijdrage kunnen leveren aan de datering van de sporen en vindplaatsen.

Een uitzondering hierop vormt een fragment van een roodbakkerd kom. Vergelijkbare kommen zijn vanaf de 16de eeuw bekend uit opgravingen in Eindhoven. Een specifieke einddatering voor dergelijke kommen in de Kempen valt vooralsnog niet te geven.

Daarnaast zijn er twee wagenwielen gevonden. Beide velgen zijn op dezelfde manier gereconstrueerd. Ze bestaan uit meerdere velgsegmenten die met verbindingspennen aan elkaar verbonden zijn. Deze verbindingspennen zijn weer vastgezet met duvels dwars door het hout van de velg. De spaken zijn in de velgen geplaatst en vastgezet met wiggen. Wat opvalt aan de twee wielen is dat bij de keuze voor het hout en de wijze van constructie keuzes zijn gemaakt die afwijken van de normale zorgvuldigheid. Zo zijn beide wielen van relatief knoestig stamhout, wat ze kwetsbaarder zal hebben gemaakt. Daarnaast is gebleken dat van beide wielen de spaken niet op gelijke afstand te zijn geplaatst, iets wat normaal wel met nauwkeurigheid werd gedaan om de stevigheid van een wiel te waarborgen. Beide wielen tonen desondanks sporen van intens gebruik zoals afronding van het rijvlak. Eén wiel toont daarnaast sporen van twee reparaties, waaronder één waarbij gebruik is gemaakt van ijzeren band met een haak om een scheur in de velg te repareren. Daarnaast is uit de analyse gebleken dat de vier latten die in de waterput zijn aangetroffen gebruikt zijn als reparatielatten en tegen de velgsegmenten van hetzelfde wiel waren gespijkerd. Ook is dit wiel op enig moment aangepast door middel van verjonging waarbij delen van de velg tussen de spaken zijn weggesneden om het wiel lichter te maken. Als laatste toont de analyse dat van beide wielen de spaken zijn afgehakt voorafgaand aan het gebruik van de wielen als fundering. Hierbij is dit bij één wiel zorgvuldiger gedaan als bij het andere.

### **Interpretatie.**

Uit het fysisch geografisch onderzoek is duidelijk geworden dat de aftopping of egalisatie, die zeer waarschijnlijk heeft plaatsgevonden heeft, van grote invloed is geweest op de conservering van de archeologische sporen. De sporen die binnen het meest verstoorde deel van het plangebied liggen zullen oorspronkelijk tot de diepste sporen in het gebied behoort hebben.

Op basis van de huidige omstandigheden kunnen in ieder geval drie vindplaatsen worden geïdentificeerd. Vindplaats 1 betreft een greppelsysteem dat afwijkt van het perceleringsspatroon zoals aangegeven op de kadastrale kaart. De tweede vindplaats (2) betreft een waterput uit de Nieuwe Tijd. De laatste vindplaats (3) betreft de sporen van de percelering die overeenkomt met de kadastrale minuutkaart van 1811-1832.

*Vindplaats 1.* Dit complex bestaat uit de resten van een greppel/verkavelingssysteem dat een andere oriëntatie heeft dan de verkaveling zichtbaar op de oudste kadastrale kaart en latere topografische kaarten. In deze vindplaats zijn geen vondsten aangetroffen die een precieze datering geven. Op basis van de andere oriëntatie en oversnijdingen kan wel verondersteld worden dat dit verkavelingssysteem ouder is dan het verkavelingssysteem zoals zichtbaar op de oudste kadastrale kaart. Dit oudere verkavelingssysteem zal, volgens de auteurs, ook uiterlijk dateren in de Late Middeleeuwen B of Nieuwe Tijd. Breder bekende patronen in de Kempen tonen dat dit soort rechthoekige verkavelingssystemen ergens na het einde van de Volle Middeleeuwen/ de 13<sup>de</sup> eeuw worden aangelegd. Op basis hiervan kan dus worden aangenomen dat het ook hier mogelijk om een verkavelingssysteem uit de periode Late Middeleeuwen / Nieuwe Tijd gaat. Hoewel het onduidelijk is

of de nabijgelegen greppels S69.2 en S69.3 gelijktijdig zijn, kan deze dubbele greppel wellicht op het gebruik van houtwallen wijzen, zoals ook voor het nabijgelegen Eersel-Kerkebogten is aangenomen.

**Vindplaats 2** Dit betreft de waterput die in proefsleuf 5 is aangetroffen. Na overleg met de gemeente Eersel werd deze vindplaats als behoudenswaardig bestempeld en is overgegaan tot de opgraving hiervan. Dit ging door middels de aanleg van drie extra vlakken en het couperen van het spoor. Uit het profiel blijkt dat het gaat om een put met een beschoeiing van plaggen. Deze plaggen rusten op een tweetal wagenwielen waartussen vier ruwe houten latten lagen. Deze latten waren gebruikt voor de reparatie van het bovenste wiel, dat ook een tweede reparatie had waarvoor een ijzeren band gebruikt was. De kern van de waterput bevat een enkele schone opvulling die doet vermoeden dat deze snel opgevuld is geraakt toen deze niet meer gebruikt werd.

Opvallend is dat in de zone rondom de waterput, zowel in proefsleuf 5 als de proefsleuven hier omheen, weinig sporen zijn aangetroffen. In de meeste gevallen gaat een waterput immers samen met een huisplaats en ligt deze op het erf. Vooral in de proefsleuven ten noord(westen) van proefsleuf 5, proefsleuven 6 en 11, zijn nauwelijks sporen aangetroffen. In proefsleuven 12 en 4 zijn enkele sporen aangetroffen, maar ook deze vormen geen overduidelijke aanwijzing voor de nabijheid van een erf. Het is mogelijk dat sporen van dit erf niet bewaard zijn als gevolg van de egalisatie van het plangebied. Echter, het feit dat in geen van de lagen van de waterput zwerfvuil is aangetroffen impliceert dat de waterput in een relatief 'schone' zone is aangelegd. Ook de oudste kadastrale kaart geeft geen indicaties voor de aanwezigheid van een historisch erf in de omgeving. Uit de projectie van het spoor op deze kaart blijkt wel dat de waterput langs een weg gelegen is. Het is dan ook zeer goed mogelijk dat de huisplaats die bediend werd door deze waterput aan de andere kant van deze weg lag, net ten zuiden van het huidige plangebied.

Op basis van het type waterput kan deze in de Nieuwe Tijd gedateerd worden. Het gebrek aan dateerbare vondsten in de insteek of opvulling van de waterput betekent dat noch de aanleg noch het buiten gebruik raken van de waterput preciezer gedateerd kan worden. Op basis van de afwezigheid van een historisch erf op de oudste kadastrale kaart, kan wel geconcludeerd worden dat de put zeer waarschijnlijk voor het begin van de 19de eeuw uit gebruik is geraakt.

Van de waterput zijn monsters genomen voor palynologische en macrobotanische analyse. Uit dit onderzoek komt naar voren dat de vulling pollen en macroresten uit een groot scala aan milieus bevat. Op basis hiervan kan gesteld worden dat bij het dempen van de waterput grond van verschillende herkomst gebruikt is. Daarnaast is vastgesteld dat er mogelijk vermenging heeft plaatsgevonden tussen de opvulling en de plaggen van de beschoeiing. Als gevolg hiervan is de precieze herkomst van de plaggen niet vast te stellen. Desalniettemin lijkt het waarschijnlijk dat deze plaggen gestoken zijn in een open, vochtig tot nat milieu met een enigszins voedselrijke en humeuze bodem, mogelijk een drassig grasland in het beekdal of bij een met voedingsstoffen verrijkt ven.

De monsters bieden niettemin belangrijke informatie over de aard en het gebruik van het landschap in de omgeving van de put. Zo wijzen de resultaten op een gevarieerd vrij open landschap, waarin kalkarme akkers, natte tot droge heidemilieus en (hei)schrale tot meer voedselrijke en vochtige graslanden aanwezig waren. Vermoed wordt dat dit te relateren valt aan de landschappelijke ligging van de waterput op de overgang van de dekzandrug naar het beekdal van de Run. Het aandeel boompollen wijst op een vrij open landschap. De monsters tonen ook dat in de directe omgeving verschillende cultuurgewassen werden verbouwd. Zo zijn sporen van boekweit en rogge, vlas, gerst en/ of tarwe en hennep aangetroffen. Dit past in het beeld van de regio voor de periode van de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Desalniettemin merkt de onderzoeker op dat de diversiteit in aangetroffen cultuurgewassen en gebruiksplanten lager is als in andere studies. Dit wijst mogelijk op een perifere locatie van de waterput. Dit zou in overeenstemming zijn met het hierboven vermelde idee dat het bijbehorende erf mogelijk aan de andere kant van de weg lag. Als laatste zijn ook sporen van veehouderij in de directe omgeving aangetroffen. Deze bestaan uit de aanwezigheid van pollen van grazig- en heischraal grasland en indicaties voor dierlijke bemesting van schrale zandgronden.

**Vindplaats 3.** Dit betreft de sporen van landschappelijke inrichting die gerelateerd kunnen worden aan de verkaveling zoals zichtbaar op de oudste kadastrale kaart. Dit betreft een groot aantal greppels met een NW-ZO en ZW-NO oriëntatie. De aanwezigheid van enkele dubbele greppels duidt

vermoedelijk op het continuerende gebruik van houtwallen, zoals ook zichtbaar is op de topografische kaart van 1901-1952. Mogelijk zijn een aantal van de aangetroffen greppels te relateren aan de verschillende verkavelingen zoals zichtbaar op de topografische kaarten uit 1953 en 1973. Op de topografische kaarten van na 1953 zijn veel van de greppels verdwenen. Dit is vermoedelijk gebeurd in het kader van de ruilverkaveling kort na de Tweede Wereldoorlog. De meeste greppels zullen dan ook voor deze periode dateren.

Naast deze greppelsporen zullen veel van de aangetroffen paalkuilen toebehoren aan deze vindplaats. Hoewel deze paalkuilen niet met precisie zijn te dateren lijkt het waarschijnlijk dat deze het resultaat zijn van 'weidepaaltjes' en verschillende hekwerken die met deze verkavelingen samengingen.

In werkput 70 is daarnaast een klein cluster kuilen en paalkuilen aangetroffen. Dit cluster sporen kan gerelateerd worden aan de historische Nieuwetijdse bewoning van de heidehoeve 'De Heibloem'. Wanneer deze sporen op de oudste kadastrale kaart worden geplot, liggen deze namelijk op slechts 15 m afstand van de schuur van deze hoeve. Hieruit is gebleken dat deze sporen niet heel diep zijn. In deze sporen zijn geen vondsten aangetroffen die een precieze datering kunnen bieden.

*Midden-Bronstijd-scherven.* De oudste scherven dateren in de midden bronstijd (1800-1050 v.Chr.). Het betreft V30-1 uit paalkuil S22.3 en V40-2 uit de bouwvoor van werkput 64. Deze fragmenten zijn gemagerd met kwartsgruis in een zandig baksel. De conservering is vrij slecht, maar lijken er op te wijzen dat er deels op of net buiten het plangebied activiteit was gedurende de midden-bronstijd. Daar dit een enkel spoor betreft waarvan het onduidelijk is of dit vondstmateriaal opspit betreft. Deze vondst wordt niet verder besproken in het conceptrapport.

#### **Aanbevelingen uit onderzoek.**

Op basis van het gepresenteerde waarderings is alleen vindplaats 2 als behoudenswaardig te beschouwen. Gezien de sterke versterking van het plangebied alsmede de lage zeldzaamheid van de andere twee vindplaatsen worden geadviseerd deze als niet behoudenswaardig te classificeren.

Reeds tijdens het proefsleuvenonderzoek is door het bevoegd gezag besloten dat alleen vindplaats 2 behoudenswaardig is. Hierop is besloten direct over te gaan tot opgraving en het ex-situ behoud van deze vindplaats.

#### **Selectiebesluit**

Het bevoegd gezag neemt de aanbeveling uit het onderzoek over. Uit dit onderzoek blijkt volgens de gemeente Eersel dat er geen kans meer is één of meerdere behoudenswaardige archeologische vindplaatsen in het plangebied. Het is immers waarschijnlijk dat door vroegere ingrepen hebben gezorgd voor een aantasting van het dieper gelegen bodemarchief, mede gelet op de ondiepe ligging van de C-horizont en van bijna alle archeologische sporen.

Daarbij is door de beperkte opgraving en pollenanalyse duidelijk geworden dat er geen Nieuwe Tijdsbewoning direct aan de put te verwachten is.

Derhalve is archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk en kan het gebied worden vrijgegeven voor het aspect archeologie. Het rapport heeft wel op bepaalde punten aanpassing en uitwerking, waarop in een korte bijlage worden ingegaan. Dit herziene rapport mag naar het bevoegde gezag gestuurd worden ter eindcontrole.

Omdat de aanwezigheid van archeologische resten nooit geheel kunnen worden uitgesloten op basis van het uitgevoerde onderzoek, blijft de meldingsplicht ten aanzien van archeologische vondsten conform de Erfgoedwet gelden. Dit betekent dat, indien er tijdens toekomstige grondwerkzaamheden toch onverwacht archeologische vondsten en structuren worden aangetroffen, men dit zo spoedig mogelijk bij de gemeente Eersel dient te melden (Erfgoedwet 2016, artikel 5.10 en 5.11).

## **Bijlage 1 Opmerkingen bij het concept-verslag**

- Naast het doorlopen van de algehele spelling wat punten:
- Kerkebogten ipv kerkebochten
- Pagina 24 de tabel 6.1 en alle getallen erbij kloppen niet. Dus neem goed het aantal sporen door en presenteer het juiste getal.
- Pagina 24: betreft ipv betreft.
- Belangrijkste opmerking is dat de Midden-Bronstijd vonds(tjes) niet verder behandeld wordt. Wat voor spoor hebben we hier, waar één fragment in is aangetroffen. Hoe zit het in elkaar en wat kan het spoort zeggen (niets, iets) zeker in het licht van de opgraving te Kerkebogten.
- Er zijn geen C-14 dateringen uitgevoerd, terwijl de spaken van het wiel en/of monsters uit de put mogelijk gedateerd kunnen worden. Waarom is dit niet gedaan? En kan dat nog?